

VİDEOGRAFİK ELEŞTİRİ

Görsel-İşitsel Denemelerin Olanakları

Delal Yatçı, Emre Ahmet Seçmen, Emre Doğan, Gülin Ören, İpek
Gürkan, Nurşah Ferah Çağlar, Onur Turgut, Övünç Ege, S. Kıvanç
Türkgeldi, Zeliha İnci Asal

Bu kitabın yayın hakkı PHOENIX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

VİDEOGRAFİK ELEŞTİRİ

Görsel-İşitsel Denemelerin Olanakları

Yazarlar: Delal Yatçı, Emre Ahmet Seçmen, Emre Doğan, Gülin Ören, İpek Gürkan, Nurşah Ferah Çağlar, Onur Turgut, Övünç Ege, S. Kıvanç Türkgeldi, Zeliha İnci Asal
Editör: Onur Turgut

Yayına Hazırlayan: M. Çağlar Karuç

Kapak Tasarımı: Onur Turgut

Dizgi: İrem Nur Acar

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

2026 Haziran, Ankara

ISBN No: 978-605-7789-87-7

Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 11003

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı: Vadi Grafik Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 1420. Cd. No: 58

Ostim Yenimahalle/Ankara

Sertifika No: 47479

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Görsel-İşitsel denemelere erişim için gerekli şifre:

Görsel-İşitsel denemelere erişimde yaşanabilecek teknik sorunlar için aşağıdaki e-posta adresi üzerinden iletişime geçebilirsiniz.

videografikelestiri@gmail.com

<https://videografikelestiri.com/>

VİDEOGRAFİK ELEŞTİRİ

Görsel-İşitsel Denemelerin Olanakları

İçindekiler

Önsöz - Videografik Eleştiri ve Görsel-İşitsel Denemelerin İmkânları	7
Catherine Grant	
Kuramsal Giriş	15
Onur Turgut	
Heautonomik Frekanslar: “İlgi Alanı” Üzerine Videografik Bir Deneme	47
S. Kıvanç Türkgeldi	
Duyuların Sakatlandığı Yeşilçam Kliniği: Semptomatik İmgeler Üzerine	73
İpek Gürkan	
Yemekte Ne Var? Bir Çatışma Sahnesi Olarak Sofra	99
Delal Yatçı	
Leitmotif: Kız Çocukları ve Travma Anlatıları Üzerine Görsel-İşitsel Deneme	119
Zeliha İnci Asal / Övünç Ege	

Sinema Rüya Görür: Sinemanın Bilinçdışıyla Konuşan Görüntüleri Üzerine Videografik Düşünme	145
Nurşah Ferah Çağlar	
Baudrillardcı Eleştirinin Süzgecinden Bir Görsel-İşitsel Deneme Deneyi: Marazi Bir Örnek Olarak Kusur Hakkı ve Olanakları	171
Emre Doğan	
Hatıraik İz: Boşluklar, Yokluklar	197
Gülin Ören	
Belgesel Sinemada Hibrit Anlatıya Ekoloji ve Filmlerarasılık Üzerinden Bakmak: Eko Eko Eko (2023-24) Belgeseli Örneği.....	219
Emre Ahmet Seçmen	
İzlemedim, Dinledim, Baktım: Cezaevinde Sinemayla Direnişin Videografik İzleri Üzerine Bir Masaüstü Belgesel	251
Onur Turgut	
Katkıda Bulunanlar	275

Önsöz

Videografik Eleştiri ve Görsel-İşitsel Denemelerin İmkânları

Catherine Grant¹

Bir² sinema araştırmacısı olarak düzenli şekilde görsel-işitsel denemeler ürettiğim beş yılın ardından, 2014 yılında *The Shudder of a Cinephiliac Idea? Videographic Film Studies Practice as Material Thinking* başlıklı makalemi yayımladım. Bu makalede, sinema çalışmaları alanındaki ilk görsel-işitsel denememin yapım süreci üzerine düşündüm. Bunu, akademik kariyerinin görece geç bir evresinde dijital videoyu yalnızca yazılı metnin sunduklarından büyük ölçüde farklı akademik olanaklar (affordances) sağlayan güçlü bir iletişim aracı olarak değil, daha da önemlisi, film araştırması pratiğinin bizzat kendisi için yaysamsal bir kültürel, teknolojik ve fenomenolojik alan olarak görmeye başlamış birinin perspektifinden ele aldım. Başka bir deyişle, inceleme nesnelerimi, yani görsel-işitsel artefaktları, her zamanki akademik mesafemden yalnızca izlemekle kalma-

¹ Aarhus Üniversitesi Onursal Profesör, Reading Üniversitesi Kıdemli Misafir Araştırmacısı. ORCID: 0000-0002-6005-1980.

² İngilizce aslından çeviren: Onur Turgut.

yıp onları nasıl yeniden kurgulayacağımı kendi kendime öğrendikçe, doğrusal olmayan kurguyu, başlıkta sözünü ettiğim *malzemeyle düşünme* (*material thinking*) kadar güçlü, içine çeken ve zengin biçimde kurucu bir sorgulama tarzı olarak deneyimlemeye başladım. Tutma, sürüklenme, kesme, yan yana getirme, yeniden zamanlama, yinleme ve yeniden çerçeveleme gibi tepkisel dijital jestlerin üretici imkânlarına yönelik uygulamalı keşifim, videografik eleştirinin mümkün kıldığı performatif, sanatsal ve zaman zaman *oyunbaz* (*playful*) araştırma pratiklerinin film çalışmalarına çok çeşitli biçimlerde katkı sunabileceğine beni ikna etti. Bu süreç, en sık alıntılanan retorik soru dizilerimden birini formüle etmeye sevk etti:

[Bu yeni biçimler aynı zamanda], uzun süredir yerleşik akademik değerlendirme standartları ve pratikleri içinde mecra özgüllüğüne ilişkin kimi meseleleri de gündeme getirir: Örneğin, yazılı film çalışmalarının çoğu zaman dile getirilmeyen norm ve geleneklerini görsel-işitsel biçimlere 'çevirmeyi' mi hedeflemeliyiz, yoksa daha en başından, ontolojik olarak yeni akademik biçimler yarattığımız fikrini mi benimsemeliyiz [...]?' (Grant, 2014).

Bu önceki düşüncelerin üzerinden on yılı aşkın bir süre geçtikten ve birkaç yüz görsel-işitsel denemeyi daha geride bıraktıktan sonra, bu son soruya son derece olumlu bir karşılık üzerine kurulan, çağdaş videografik araştırmaya dair heyecan verici ve son derece değerli bir derlemeye önsöz yazmaya davet edilmekten hem onur hem de mutluluk duyuyorum. Bu görkemli videografik derleme, aynı zamanda saygıdeğer editörü Onur Turgut'un, kurgu sürecinde ortaya çıkan görsel ve işitsel keşiflerin iç mantığına, çağrışımlarına ve ilişkisel potansiyellerine duyduğu içten bağlılığın ve açıklığın bir ürünü. Kendisi de son derece yetkin bir uygulayıcı olan Turgut'un, görsel-işitsel denemenin daha geniş imkânlarına duyarlılığı, onu seslendirme temelli videolardan deneysel çalışmalara, masaüstü belgesellerden heyecan verici ve kimi zaman göz kamaştırıcı çoklu ekran yaklaşımlarına kadar uzanan geniş bir yelpazede videografik çalışmaları bir araya getiren ve bu tür keşfedici, dışavurumcu üretimlerin başlıca uluslararası kiplerini başarıyla temsil eden son derece çeşitli bir derleme oluşturmaya yöneltmiştir. Derlemede yer alan seçkin çalışmalar, büyük sinema

perdelerinde ve masaüstü ekranlarda gösterildiğinde de akıllı telefonlarda yeniden izlendiğinde de etkisini güçlü biçimde koruyacak niteliktedir.

Böylesine canlı ve öncü bir derlemenin Türkiye merkezli bir akademik bağlamdan çıkmış olması benim için şaşırtıcı değil. Kurucu ortaklarından biri olduğum ve ilk on yılı boyunca eş editörlüğünü üstlendiğim *[in]Transition: Journal of Videographic Film and Moving Image Studies* dergisinde yayımladığımız ilk ve en yenilikçi hakemli video denemelerden bazıları, Türkiye kökenli yetenekli araştırmacıların imzasını taşıyordu (Akçalı, 2015; Çakırlar, 2016); bunları başka çalışmalar da izlemişti. *[in]Transition* kısa süre önce, seçkin akademisyen İpek Gürkan'ın (2025) dikkate değer bir çalışmasını yayımladı. Gürkan'ı, Londra Üniversitesi'nde yürüttüğü TÜBİTAK destekli *Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu Programı* kapsamında kendisine danışmanlık yaptığım dönemde tanıma şansına eriştim. Bu süreçte Gürkan, ortak akademik araştırma alanımız üzerine, benim çalışmalarımın çevirileri de dahil olmak üzere, kendisine haklı olarak uluslararası tanınırlık kazandıran bazı yayınlarını hazırlamaya başlamıştı (2019; 2022; 2024). Bu nedenle, onun bu derleme için hazırladığı çarpıcı küratöryel görsel-işitsel deneme çalışmasını izlemek ve ilerleyen sayfalarda bu çalışma üzerine kaleme aldığı incelikli yazılı değerlendirmeleri okumak benim için ayrıca özel bir mutluluk kaynağı.

Turgut'un yetkin ve ilham verici giriş yazısında belirttiği üzere, Türkçe videografik eleştiri literatüründe bugüne dek Gürkan'ın yazıları dışında kayda değer neredeyse hiçbir çalışma bulunmuyordu. Turgut'un bir araya getirdiği bu muazzam derleme, sadece bu ciddi boşluğu doldurmaya ve alanı çok daha görünür kılmaya yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'deki ve ötesindeki yeni kuşak araştırmacıları videografik *malzemeyle düşünme* pratiğine yönelmeleri ve gözlerini, ellerini ve zihinlerini ekran çalışmalarının bu yaratıcı-eleştirel pratiğinin³ materyalleri ve süreçleriyle buluşturmaları için şüphesiz bir ilham kaynağı olacaktır.

³ Burada, Barbara Bolt'un sözlerini (2007, s. 30), daha önce de alıntıladığım şekliyle (Grant 2014), serbestçe yeniden ifade ediyorum.

Kaynakça

- Akçalı, E. (2015) Ceylan's Women: Looking | Being Looked At. [in] *Transition: Journal of Videographic Film and Moving Image Studies*, 2(3).
- Bolt, B. (2007) The Magic is in Handling. *Practice as research: Approaches to creative arts enquiry*, edited by Estelle Barrett and Barbara Bolt, 27-34. London: I.B. Tauris.
- Çakırlar, C. (2016) Mothers on the Line: The Allure of Julianne Moore. [in] *Transition: Journal of Videographic Film and Moving Image Studies*, 3(1).
- Grant, C. (2014) The shudder of a cinephiliac idea? Videographic film studies practice as material thinking. *ANIKI: Portuguese Journal of the Moving Image*, 1 (1). ss. 49-62.
- Gürkan, İ. (2019). Film Çalışmalarında Eleştirinin Dönüşümü: Görsel-İşitsel Denemeler (Audiovisual Essay). *SineFilozofi*, 4(8), 284-303.
- Gürkan, İ. (2022). Film Eleştirisinde "Sanat Erotikası"na Doğru: Videografik Eleştiri ve Haptik Bakış. *SineFilozofi*, 7(13), 61-80.
- Gürkan, İ. (2024). Bir Avuç Görüntü Üzerine Bir Füg Denemesi. *Sekans Sinema Kültürü Dergisi*, (e24), 55-64.
- Gürkan, İ. (2025). Yeşilçam's Uncanny Mansion. [in] *Transition: Journal of Videographic Film and Moving Image Studies* 12(2).

Telif, Alıntı ve Arşiv Kullanımı Üzerine

Bu derlemede yer alan tüm görsel-işitsel denemeler, akademik araştırma ve eleştiri amacıyla üretilmiştir. Çalışmalarda kullanılan film alıntıları, arşiv görüntüleri ve ses materyalleri, ticari dolaşıma sokulmuş yapıtları ikame etme ya da yeniden sunma amacı yerine, eleştirel ve analitik bir amaç doğrultusunda kullanılmıştır. Türkiye’de bu tür kullanımlar, 5846 sayılı *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu*’nun (FSEK) özellikle alıntı hakkını düzenleyen hükümleri çerçevesinde değerlendirilebilir. Kanunun 35. maddesi, yayımlanmış eserlerden, bilimsel çalışmalarda, amacın haklı göstereceği ölçüde ve kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılmasına izin vermektedir. Bu derlemede yer alan görsel-işitsel çalışmalar da film eserlerinden yaptıkları alıntıları, yazılı akademik metinlerde olduğu gibi, eleştiri, çözümleme ve tartışma üretmek amacıyla kullanmaktadır. Kullanılan film klipleri, eserlerin bütününe temsil etmek ya da onların yerini almak yerine, tartışılan argümanı görünür kılan sınırlı kesitler olarak seçilmiştir. Görüntü ve ses, montaj yoluyla yeniden bağlamlandırılmakta, böylece alıntı, basit bir kesit aktarımının ötesine geçerek eleştirel yorumun bir parçası hâline gelmektedir. Bu tür kullanımlarda temel ölçüt, alıntının belirli ve sınırlı bir amaçla yapılması, kaynak eserin olağan ekonomik dolaşımını koruması ve hak sahibinin meşru menfaatlerini gözetmesidir. Bu derlemede benimsenen yaklaşım da buna dayanmaktadır. Kullanılan malzemeler, kaynak eserlerle bağını koruyan, onlara gönderen ve ancak eleştirel bağlamı içinde anlam kazanan bir biçimde sunulur. Her alıntı, belirli bir eleştirel bağlam içinde, ölçülü ve gerekçelendirilebilir bir kullanım olarak değerlendirilmiştir.

Bu kitapta ve platformda yer alan görsel-işitsel çalışmalar bu doğrultuda:

- Eserlerin bütünlüğünü koruyarak yalnızca sınırlı kesitlerini kullanır,
- Alıntılarını eleştirel ve analitik bir bağlam içinde kullanır,
- Hak sahipliğini gözetken ve eleştirel amaçla sınırlı kalan bir kullanım mantığına dayanır,
- Mümkün olan durumlarda kaynak ve künyeyi görünür kılar.

Dolayısıyla burada yer alan görsel-işitsel denemeler, hukuki istisna ile etik sorumluluğu aynı anda gözetken bir kullanım rejimi içinde düşünülmüştür. Arşiv de bu rejim içinde, eleştirel düşüncenin müdahalesiyle yeniden kurulan, yeniden sıralanan ve yeniden bağlamsallaştırılan bir çalışma zemini olarak tasavvur edilmiştir.

Tavsiye Edilen Okuma ve İzleme Modeli

Bu derlemede her bölüm, bir görsel-işitsel deneme ile ona eşlik eden bir metinden oluşmaktadır. Bu iki unsur, birlikte işleyen, birbirini genişleten ve ortak bir düşünsel alan üreten iki katman olarak kurgulanmıştır. Her katman kendi özerkliğini korurken anlamını bu ortak işleyiş içinde üretir. Bu nedenle derleme, doğrusal bir okuma düzeni yerine çok katmanlı bir deneyim düzeni öngörür. Okuyucunun çalışmayla kurduğu ilişkinin, metinsel okumanın yanı sıra izleme ve yeniden düşünme süreçlerini de kapsayan çok katmanlı bir deneyim olarak ele alınması önerilmektedir. Her bölümün başında yer alan QR kod, okuru/izleyiciyi doğrudan ilgili görsel-işitsel denemeye yönlendirmektedir. QR kodlar telefonun kamera uygulaması aracılığıyla okutulabilir. Erişim için gerekli şifre ise kitabın künyesinde yer almaktadır. Dileyen okurlar/izleyiciler, ilgili çalışmalara doğrudan videografikelestiri.com/gorsel-isitsel-denemeler adresi üzerinden de ulaşabilirler. Görsel-işitsel denemelerin ses katmanlarının, ritmik yapısının ve duygulanımsal

yoğunluğunun daha etkili biçimde deneyimlenebilmesi için çalışmaların kulaklıkla izlenmesi tavsiye edilmektedir. Bölümün düşünsel yöneliminin, ritmik örgüsünün, duygulanımsal dokusunun ve biçimsel kuruluşunun, öncelikle görüntü ve ses aracılığıyla deneyimlenmesi önerilmektedir. Başka bir deyişle, bu derlemede ilk temasın öncelikle görsel-işitsel formun kendi kuruluş mantığıyla gerçekleşmesi esas alınmaktadır. Eşlikçi metin ikinci aşamada devreye girer ve üretim sürecinin bağlamını, yöntemsel tercihlerini, kavramsal dayanaklarını ve referans düzlemini görünür kılma işlevi taşır. Böylece görsel-işitsel denemenin anlamını sabitlemek ya da onu söze çevirmek yerine, o denemeyi mümkün kılan düşünsel zemini açığa çıkarır. Bu yönüyle eşlikçi metinler, görsel-işitsel denemenin yanında konumlanan tamamlayıcı bir katman işlevi görür; izleme deneyimini yeniden düşünmeye açar, onu genişletir ve farklı yorum imkânlarıyla çoğaltır. Bu yapının doğal bir sonucu olarak yeniden izleme, önerilen deneyim biçiminin ayrılmaz bir bileşeni hâline gelmektedir. Derleme; izleme, okuma ve yeniden izleme arasında gidip gelen döngüsel bir karşılaşma rejimi üzerine kurulmaktadır. Tek seferlik ve doğrusal bir tüketim mantığı burada yerini tekrar, dönüş ve geri çağırma hareketlerine bırakır. Bu nedenle elinizdeki çalışma, videoları açıklayan bir araç olmaktan çok, görsel-işitsel denemelerle birlikte düşünen bir tertip olarak değerlendirilmektedir.